Viro

plurimum reverendo

HERM. DŒHLERTO

munus pastorale

apud

Spielbergenses

per viginti quinque annos

die XXIX m. Decembr. MDCCCLXIV

exsecuto

amice gratulatur

Dr. CAROLUS KEILIUS
Professor Portensis.

Inest Mantissa Epigraphica.

NUMBURGI
typis Henr. Sielingii.

Ante tres fere annos, cum collegarum et amicorum benevolentia celebratum voluit eum diem, quo viginti quinque annos ego in hoc exoptato magisterio Portensi peregeram, Tu, mi Doehlerte, pro ea quae iam inde ab ineunte aetate in Portae almae matris sinu inter nos contracta est amicitia, carmen ad me misisti gratulatorium sermone patrio eleganter compositum, plenum honoris plenum amoris. Iam cum magna animi laetitia proximum Tibi instare video tempus, quod memoriam muneris ecclesiastici anno huius saeculi tricesimo nono ad Te delati referat. Sed quod diu speravi, fore ut Tibi ipse coram longum illud vitae spatium gratiae divinae beneficio feliciter decursum gratularer et praesens vota de futuro tempore nuncuparem, id cum per feriarum opportunitatem iter suscipiendum sit in urbem a tiliis dictam contingere mihi non posse, iam nunc pro certo habeo. Itaque ne mutus et elinguis esse videar, Leopoldo Tuo perferendas ad Te tradam has schedas, quae mei erga Te animi die Tibi ac Tuis festissimo testimonium exhibeant. Nec tamen eadem qua accepi mensura, ut praecipit Hesiodus, nedum cumulatiore referre potui. Nam si qua est in me ingenii benigna vena, ea tota effundi debet in opellam, quam ut scis epigrammatis Latinis condendis insumere soleo. Verum ne nihil offerrem, ex eo studiorum genere, ad quod per otii horas incumbentem me aliquoties Tu deprehendisti et vero amice ut valetudinis curam haberem castigavisti, delibare placuit pauca, quae Tibi Ilgenii et Langii discipulo bonis artibus semper dedito et in pueris utroque sermone instituendis magna cum laude versato non ingrata futura esse spero.

Invito autem Te, ut mecum pertractes reliquias tituli Graeci, cuius nec lectioni nec interpretationi satis adhuc videtur consultum esse. Debemus eius monumenti notitiam peregrinatori docto Francogallo, cui nomen est Heuzey, qui apographum edidit in itinerario „Le mont Olympe et l'Acarnanie, Paris 1860“ p. 84 et p. 478 n. 26. Lapis, qui exstat in ecclesia S. Georgii in vico Pyrghéto, ita habet:

ЄΚΘΥΜωϹΦΙΛЄωΝΔΙΔΥΜΟΝΚΟΡΥΦΗΝΑΡЄΤΑωΝ
ЄΥΘΥΤΑΤΗΝΠΙϹΤΙΝΗΔЄΦΙΛΟΞЄΝΙΗΝ
ΤωΝΜЄΤΑΚΑΙϹΥΝΑΠΗΡЄΝΑΠΟΧΘΟΝΟϹЄϹΒΙΟΝΑΛ
ΞЄΙΝΟΙϹΙΠΡΟΛΙΠωΝΚΑΙΓЄΠЄΝΗϹΙΠΟΘΟΝ

Ἐκθύμως φιλέων δίδυμον κορυφὴν ἀρετάων
Εὐθυτάτην πίστιν ἠδὲ φιλοξενίην·
Τῶν μέτα καὶ συναπῆρεν ἀπὸ χθονὸς ἐς βίον ἄλλον,
Ξεινοῖσι προλιπὼν καί γε πένησι πόθον.

Ex animo geminae florem virtutis amavit,
Hospitium praestans et sine labe fidem.
Haec bona, cum moriens terrae discessit ab oris,
In vitam secum transtulit ille novam.
Sic desiderium, mansurum tempus in omne,
Hospitibus liquit pauperibusque sui.

Ab initio apertum est marmore fracto unum certe intercidisse distichon, quo nomen et ipsius hominis fato functi et patris et patriae continebatur et si quae alia ad illius res pertinentia addere visum erat sepelientibus. Aetatis vero significatio inest in litteraturae genere, quod suadet, ut tertio vel quarto post Christum saeculo titulum ascribamus.

De verbis epitaphii ipsis quae habeam annotanda, haec fere sunt. V. 1 *ἐκθύμως φιλέων* ratio dicendi est novicia pro Homerico *ἐκ θυμοῦ φιλέων*, Iliad. IX, 342. 486, vel *θυμῷ φιλέων*, Iliad. I, 196. 228. Ibid. *κορυφὴ ἀρετάων* auctoritate confirmatur vatis Thebani, Olymp. I, 13 (21) *δρέπων μὲν κορυφὰς ἀρετᾶν ἄπο πασᾶν* et Nem. I, 34 (51) *ἐν κορυφαῖς ἀρετᾶν μεγάλαις ἀρχαῖον ὀτρύνων λόγον. Δίδυμος* autem *κορυφή* dictum est, non *διδύμη*, ex usu poetico et analogiae fide. Nam ut recte Tycho Mommsen nuperrime Pindaro Pyth. IV, 209 (371) *δίδυμαι ζωαί*, quod plures praebent codices quam *δίδυμοι*, restitutum iverit p. 196, at Euripidis libri Hercul. Fur. v. 655 cum metro convenienter exhibent *δίδυμον ἥβαν*; qui iidem rursus in Medeae versu 430 offerunt *διδύμας πέτρας*, quod iure post Kirchhoffium (v. I p. 460) Nauckius vulgatae scripturae *διδύμους* ex Aldina ductae praetulit. Sed etiamsi alterum feminini *δίδυμος* exemplum hodie deesset, constaret tamen, usurpari potuisse, atque alia multa eiusdem generis adiectiva, ut *ἡ δῆλος, κοινός, ποθεινός, δίκαιος*, ex poetis congessit Kruegeri diligentia, Griech. Sprachl. für Schul., II, 1 p. 56 § 22, 2, 1.

In v. 2 primum notatam volo licentiam, qua syllaba brevis (*πίστιν*) admissa est in media pentametri sede. Id genus, cuius exempla in promtu sunt plurima, post Friedemannum tetigit Welckerus Syllog. Epigr. Graec. p. XXV; C. I. G. n. 6223, 6 *ἐσθλὸς Ἀθήναιος ἐν θαλάμοιο τέλει.* Mireris vero, quod noluit scribere versificator: *πίστιν τ' ἠδὲ φιλοξενίην.*

Duae laudantur in mortuo virtutes fidei et hospitalitatis. Quinque cultae sunt tanquam principes ante Socratis aetatem: *ὁσιότης, δικαιοσύνη, σοφία, σωφροσύνη, ἀνδρία,* v. Goettling. Ges. Abhandl. v. I p. 245 et Naegelsbach. Die nachhomer. Theolog. d. griech. Volksglaub. p. 192. Quaternarius numerus est apud Platonem Legg. I, 631. II, 661: *φρόνησις, σωφροσύνη* (Corp. Inscr. Gr. n. 6200, 12 *κἄστιν ἐν εὐσεβέων ἣν διὰ σωφροσύνην*), *δικαιοσύνη* (Rhangab. Antiq. Hellén. n. 2209, 2 *μνῆμα δὲ σῆς ἔλιπες πᾶσι δικαιοσύνης*), *ἀνδρία.* Adde Anth. Pal. VII, 343, 5 *τῶν πισύρων ἀρετῶν ἀμαρύγματα πάντα φέροντα.* Tres commendavit virtutes Euripides in Antiope, fr. 219 Nauck.

τρεῖς εἰσὶν ἀρεταί, τὰς χρεών σ' ἀσκεῖν, τέκνον,
θεούς τε τιμᾶν τούς τε θρέψαντας γονεῖς
νόμους τε κοινοὺς Ἑλλάδος —.

Sed iam quaerendum est, quae hic virtutes intelligi debeant. Et fidem quidem incorruptam, ut ait Horatius, *εὐθυτάτην πίστιν,* quantopere in vita et publica et privata cum Graeci (Naegelsbach. l. l. p. 241, 31) tum inprimis Romani coluerint (Preller. Röm. Mythol. p. 224), etiam ante quam doctrina Christiana animi imbuti essent, sane non est, quod pluribus demonstretur. Hoc unum affero, ne in titulis quidem raram esse huius virtutis praedicationem, v. Rhangab. l. l. n. 29 v. I p. 27, C. I. G. n. 425, 4. n. 1383, 4. n. 6207, 3. n. 6223, 11.

Non minus *φιλοξενία* iam olim inter gentiles quemadmodum universis populis velut Atheniensibus ita singulis hominibus laudi fuit; vide Naegelsbach. p. 255, 37 et praeter ea quae in Philologi Suppl. II. p. 553. 561 contuli ad epigramma Atticum satis vetustum

μεγάλης τε φιλοξενίης ἀρετῆς τε
πάσης μοῖραν ἔχων,

disputationem Eggeri de humanitate, qua pauperum rationibus veteres prospexerint, in Mémoires d' histoire ancienne et de philologie, Paris 1863, p. 358 sqq.

Denique etiam ea quae deinceps addita sunt v. 3 *τῶν μέτα καὶ συναπῆρεν ἀπὸ χθονὸς ἐς βίον ἄλλον,* quibus ille in aliam vitam suas secum abstulisse dicitur virtutes, nempe ut eis porro fungeretur et earum praemia caperet, videri possunt cadere in hominem vetera de deis et rebus divinis humanisque commenta opinionum secutum. Nam ex paganis qui ultra vulgus sapiebant et cum mysteriis initiati essent laetiorem de rebus post mortem futuris spem conceperant, de nova aliqua vita virtutumque honoribus in ea ferendis persuasum habebant; id quod saepe etiam in monumentis testati sunt quamquam interdum cum aliqua dubitatione, v. ut paucissima commemorem de plurimis C. I. G. n. 808, 6

Οἶδα δέ σοι ὅτι καὶ κατὰ γῆς, εἴπερ χρηστοῖς γέρας ἐστίν,
Πρώτη σοι τιμαί, τίτθη, παρὰ Περσεφόνῃ Πλούτωνί τε κεῖνται.

Rhangab. n. 2207, 8, si recte corrigo,

ΕΙΔΕΤΙΣΕΥΣΕΒΕΙΑΝ . . . ΗΣΕΦΟΙ . . ΑΡΕΤΕΣ
ΚΑΙΣΟΙΤΗΣΔΕΜΕΡΟΣΔΩΚΕΤΥΧΗΦΘΙΜΕΝΟΙΣ
***Εἰ** δέ τις εὐσεβέ[σιν παρὰ Περ]σεφό[νῃ χ]άρ[ις] ἐσ[τί,*
***Καὶ** σοὶ τῆςδε μέρος δῶκε Τύχη φθιμέν[ῳ.*

Ita igitur credideris, titulum hic legi hominis, qui fuerit paganus. Verum ipsa virtutum illarum coniunctio et aetatis inferioris qua praedicantur ratio in eam nos quasi manu deducunt sententiam, ut ex doctrinae Christianae fonte verba fluxisse censeamus. Cui doctrinae ad amussim quae dicta sunt accommodata esse omnia, facile puto est ad demonstrandum.

Primum enim *πίστις,* quae et ad persuasionem de uno deo eiusque filio mundi salvatore pertinet et ad obsequium voluntati divinae praestandum, iam optime cum amore, hic quidem pauperum vel egenorum potissimum, coniuncta tamquam virtus primaria praedicatur. Sic Paulus apostolus scribit ad Timotheum I, 1, 5 *τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου.* Et quemadmodum est in Apocalypsi II, 10 *γενοῦ πιστὸς ἄχρι θανάτου καὶ δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς ζωῆς,* ita ille defunctus postquam re fidem probavit et amorem cum his virtutibus suis, quoniam „nihil nobiscum ferre possumus nisi vitam bene atque innocenter actam“ (Lactant. Divin. Instit. VII, 27,

10), ad aeternam felicitatem evectus est. Nam ut eiusdem Apocalypsis verbis utar solatii plenissimis: XIV, 13 *μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν κυρίῳ θνήσκοντες ἀπ' ἄρτι· ναί, λέγει τὸ πνεῦμα, ἵνα ἀναπαήσονται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν· τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν.* Atque haec quidem opera manarunt a virtute, quam non sine praemio divino fore dicit Cicero Christianus, l. l. VII, 27, 4.

Deinde *φιλοξενία,* de qua ad v. 4 agam pluribus, iam inprimis curam denotat pauperum, homine Christiano ut videbimus unam omnium dignissimam.

Tum v. 3 quod relicta hac terra in aliam vitam demigrasse mortuus narratur, idem fere variis modis indicatum reperitur sane in epitaphiis Graecis et Latinis, de quibus formulis docta est Welckeri annotatio in Syll. Epigr. Graec. p. 27 et p. 295. Frequentissime quidem corpus ad terram rediisse, in coelum sublatam esse animam scriptum est: *αἰθὴρ μὲν ψυχὰς ὑπεδέξατο, σώ[ματα δὲ χθών* vel *δ' αἶα* C. I. G. n. 170, 6. *χθών μὲν ἔχει δέμας ἐσθλόν, ἔχει κλυτὸν οὐρανὸς ἦτορ* Anth. Pal. VII, 672, 1. *τὴν ψυχὴν ἀπέδωκεν ἐς ἀέρα, σῶμα δὲ πρὸς γῆν* C. I. G. n. 6283, 6. *πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα, τὸ σῶμα δ' εἰς γῆν (ἀπελθεῖν),* Eurip. Suppl. 533. Atque verbis, quae hic leguntur, simile est illud in C. I. G. n. 1067, 5 (Welcker Syll. Ep. Gr. n. 22 p. 23. Mus. Rhen. XIV, 484) *υἱὸν Καλλιτύχοιο μένει δῖον φάος ἄλλο,* quod monumentum, si quid video, non est Christianum.

At etiam in hoc, quod in alteram vitam mortuus se contulisse dicitur, indicium Christianae persuasionis videre mihi videor satis expressum. Incurrit enim in oculos, eam locutionem ex eadem doctrina repetitam esse, quae contineatur verbis Iesu Christi vivificatoris ipsius: *εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωήν* (ev. Matth. XVIII, 8. 9. XIX, 17) vel *μεταβαίνειν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν* (ev. Johann. V, 24), et Johannis baptistae: *ὁρᾶν ζωήν*, ev. Johann. III, 36. Nimirum, ut iam supra concessi, in mentem venit etiam gentilibus quibusdam, statum rerum humanarum postquam animus a corpore seiunctus esset veram esse vitam, id quod Euripides philosophans poeta dixit, quamquam ne hic quidem aliter quam quaerendo, Polyidi fr. 639 Nauck.

τίς οἶδεν, εἰ τὸ ζῆν μέν ἐστι κατθανεῖν,
τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν κάτω νομίζεται;

sed vulgo paganorum animi a tali vitae alterius fiducia aberant ut qui longissime.

De v. 4 coniecturam alicubi propositam legere me memini hanc:

ξεινοῖσι προλιπὼν καὶ γενέτῃσι πόθον.

Verum et particulae καί γε et vero non interposita alia voce apud recentiores scriptores sunt admodum frequentes (v. Klotz. ad Devar. de Graec. ling. part. II p. 318 et Rost. Lex. Passov. I p. 541. a), nec ullo pacto eripi epigrammati patiar nomen πένησι distincte lapidi insculptum. Nam in eo, quod πένητες mortuum desiderant, manifesto posita est explicatio φιλοξενίας v. 2 commemoratae.

Atque haec quidem laus, quod pauperes amaverint, etsi etiam antiquiore tempore quibusdam tribuitur, velut G. Ateilio Serrani l. Euhodo in titulo nuper in via Appia detecto apud Henzen n. 7244 p. 463 et apud Egger. l. l. p. 352:

hospes resiste et hoc ad grumum ad laevam aspice ubei continentur ossa hominis boni misericordis amantis pauperis,

quam inscriptionem propter litteraturae genus Augusti aetati assignant, propria tamen est Christianorum, quos post Iudaeos admonente verbo divino mirum quantum levandis egenorum necessitatibus studuisse constat, conf. Winer. Bibl. Realwörterb. s. v. Almosen et Arme vol. I p. 45 et p. 86. Addo iis, quae uberrima eximii illius theologi eruditio collegit, primum monumentorum duorum testimonia, repetita illa quidem ex Rossii thesauro Inscriptionum Christianarum urbis Romae. Unus autem titulus, n. 62 p. 49 (allatus etiam ab Eggero l. l. p. 357), qui scriptus est anno post Christum 341, sic habet:

Depossio Iuniani pri. Idus Apriles Marcellino et Probiano conss.

qui bixit annis XI in pace decissit et amator pauperorum bixit

cum brgnia annis XV bene merenti birginia sua Bictora

bene merenti fecit amatrix pauperorum et operaria.

Alterius tituli, n. 319 p. 142. b, Antonio et Syagrio consulibus (v. 9) i. e. anno Christi 382 exarati, huc facit versus quartus:

amatrix pau]perorum.

Tum huius loci est inscriptio Mediolani inventa apud Orellium n. 4657 (Egger. p. 357)

Placita deo fidelis et dulcis marito
nutrix familiae cunctis humilis
placato puro corde amatrix pau-
perum abstinens se ab omni
maligna re —,

quam mulierem obiisse credibile est anno aerae nostrae 486.

Denique non spernenda videntur, quae exstant in arca anno 1199 p. Christ. barbare inscripta, C. I. G. n. 9540 v. 22. b v. IV p. 521

γε[ί]τωνες αὐτόν δακρύουσι καὶ φίλοι·
ζητοῦσι τὸν τροφαία π[τω]χοὶ καὶ ξένοι,

ubi facile in mentem cuivis Homeri verba veniunt Odyss. VI, 207

πρὸς γὰρ Διός εἰσιν ἅπαντες
ξεῖνοί τε πτωχοί τε.

Superest, ut verbo tangam desiderium, quo quis mortuus suos affecisse dicitur. Saepius sane in epitaphiis vel aliquis *ποθεινός* parentibus, fratribus, amicis appellatur (C. I. G. n. 805, 4. n. 930, 2. n. 939, 1. Anth. Pal. VII, 716, 1), vel eum *ποθοῦσι* qui vivum amaverunt (C. I. G. n. 170, 10. n. 808, 5. Anth. VII, 468, 9. 513, 4. 662, 3. Append. n. 202, 1). Cum eo vero, quod hic usurpatum est dicendi genere, conveniunt haec Christodori in Anthol. VII, 698, 11

Ὤιχετο μουσοπόλοισι ποθὴν πάντεσσιν ἐάσας,
Οὓς ἐπόθει πατέρων φέρτερα γειναμένων,

ubi malis *οὓς ἐφίλει.* Nec diversa sunt Ciceroniana, Brut. I, 2 (Herennius) „alienissimo reipublicae tempore exstinctus et auctoritatis et prudentiae suae triste nobis desiderium reliquerat", et pro Rabirio V, 14 „par desiderium sui reliquit apud populum Romanum Labienus ac Tib. Gracchus reliquerat".

Iam potestate et optione data, ut eligerem ex satis multis inscriptionibus vel corruptis vel parum explicatis quam vellem illustrandam, cur huic potissimum titulo operam navare studuerim, non obscura, mi Doehlerte, causa esse potest Tibi theologo, qui Christianas et virtutes aemuleris diligenter et antiquitates accurate cognoveris.

Sed haec hactenus. Accedo iam ad officium animo meo longe gratissimum Tecumque ut laetor, quod Tibi deus o. m. hunc diem tamquam praemium studii in suo cultu pie ac strenue positi dedit, ita precor numen summum, ut etiam in posterum volens propitium Te sospitet atque Tibi cum coniuge optima et ex ministerii sacri procuratione et ex filiorum quatuor incrementis gaudia praebeat plurima et suavissima. Vale, vir carissime, cuius unius fere ex magno olim sodalicio Portensi familiaritate uti etiam nunc mihi licet, vale et mihi, id quod facis, perpetuam usque ad supremum diem conserva amicitiam Tuam.





